

dr Joanna Wiak

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9012-0708>

joanna.wiak@mail.umcs.pl

adiunkt w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

adwokat

Odpowiedzialność członków zarządu w trybie art. 299 k.s.h. w razie oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości w stosunku do spółki na podstawie art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł. – glosa do wyroku Sąd Okręgowy w Legnicy z dnia 29 lutego 2024 r., VI GC 159/23

Słowa kluczowe: kodeks spółek handlowych; prawo upadłościowe; spółka z ograniczoną odpowiedzialnością; odpowiedzialność członków zarządu; oddalenie wniosku o ogłoszenie upadłości

Głosowany wyrok Sądu Okręgowego w Legnicy dotyczy odpowiedzialności członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na gruncie art. 299 ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych w kontekście oddalenia przez sąd wniosku o ogłoszenie upadłości w stosunku do spółki na podstawie art. 13 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe. Autorka odnosi się krytycznie do ustaleń Sądu w zakresie braku udowodnienia przez stronę powodową zaistnienia przesłanek warunkujących odpowiedzialność członków zarządu w postaci istnienia zobowiązania spółki w okresie pełnienia przez nich funkcji oraz bezskuteczności egzekucji tego zobowiązania od spółki. Analogicznej ocenie podlega wskazanie kręgu osób ponoszących odpowiedzialność w trybie art. 299 k.s.h. w razie naliczenia przez wierzyciela kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy łączącej go ze spółką oraz w związku z solidarną odpowiedzialnością inwestora (strony powodowej) z wykonawcą (spółką z ograniczoną odpowiedzialnością) za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcom z tytułu zrealizowanych przez nich robót budowlanych na podstawie art. 647¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

Wyrok Sądu Okręgowego w Legnicy z dnia 29 lutego 2024 r., VI GC 159/23¹

1. Zobowiązanie spółki będące podstawą odpowiedzialności członka zarządu musi być stwierdzone tytułem egzekucyjnym wydanym przeciwko spółce. Jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach dopuszczalne jest odstępstwo od tej zasady. Dotyczy to sytuacji utraty bytu prawnego przez spółkę i wykreślenia jej z rejestru spółek.

¹ Tezy pochodzą z uzasadnienia.

2. Jeżeli strona powodowa jako wierzyciel spółki w ogóle nie podjęła próby ściągnięcia długu z jakiegokolwiek jej majątku, to w konsekwencji o bezskuteczności egzekucji wierzytelności nie ma mowy.
3. Zobowiązanie do zapłaty odszkodowania za nienależyte wykonanie umowy (obowiązek zapłaty przez wykonawcę kary umownej) oraz zobowiązanie regresowe z tytułu solidarnej odpowiedzialności generalnego wykonawcy i inwestora (art. 647¹ k.c.) za „podwójne płatności” dokonane przez stronę powodową jednocześnie na rzecz wykonawcy i podwykonawców powstają odpowiednio z chwilą naliczenia kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy oraz dokonania płatności przez stronę powodową na rzecz podwykonawców.

Wprowadzenie

Zgodnie z art. 299 k.s.h.² jeżeli egzekucja przeciwko spółce okaże się bezskuteczna, członkowie zarządu odpowiadają solidarnie za jej zobowiązania. Członek zarządu może się uwolnić od odpowiedzialności, o której mowa powyżej, jeżeli wykaże, że we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości lub w tym samym czasie wydano postanowienie o otwarciu postępowania restrukturyzacyjnego albo o zatwierdzeniu układu w postępowaniu w przedmiocie zatwierdzenia układu, albo że niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości nastąpiło nie z jego winy, albo że pomimo niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości oraz niewydania postanowienia o otwarciu postępowania restrukturyzacyjnego albo niezatwierdzenia układu w postępowaniu w przedmiocie zatwierdzenia układu wierzyciel nie poniósł szkody (okoliczności egzoneracyjne). Przytoczone zasady nie naruszają przepisów ustanawiających dalej idącą odpowiedzialność członków zarządu. Natomiast członkowie zarządu nie ponoszą odpowiedzialności za niezłożenie wniosku o ogłoszenie upadłości w czasie, gdy prowadzona jest egzekucja przez zarząd przymusowy albo przez sprzedaż przedsiębiorstwa, na podstawie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego³, jeżeli obowiązek

złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości powstał w czasie prowadzenia egzekucji.

Z kolei na gruncie art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł.⁴ sąd oddali wniosek o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania lub wystarcza jedynie na zaspokojenie tych kosztów. Natomiast sąd może oddalić wniosek o ogłoszenie upadłości w razie stwierdzenia, że majątek dłużnika jest obciążony hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską w takim stopniu, że pozostały jego majątek nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania.

Głosowany wyrok dotyka szeregu złożonych zagadnień nierozstrzygniętych, wręcz niepodejmowanych dotychczas zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie w kontekście odpowiedzialności członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w trybie art. 299 k.s.h. w zw. z art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł. W niniejszym opracowaniu dokonano analizy najistotniejszych z nich. Odniesiono się do problematyki przesłanek odpowiedzialności członków zarządu w razie wydania postanowienia o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości wobec spółki. Analizie zostało również poddane zagadnienie ustalenia kręgu osób ponoszących odpowiedzialność w trybie art. 299 k.s.h. w razie naliczenia przez wierzyciela kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy łączącej go ze spółką oraz związane z solidarną odpowiedzialnością inwestora (strony powo-

² Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2024, poz. 18 ze zm.), dalej: k.s.h.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2023, poz. 1550 ze zm.), dalej: k.p.c.

⁴ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. 2024, poz. 794 ze zm.), dalej: pr. upadł.

dowej) z wykonawcą (spółką z ograniczoną odpowiedzialnością) za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcom z tytułu zrealizowanych przez nich robót budowlanych na podstawie art. 647¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.⁵

Stan faktyczny

Strona powodowa wniosła pozew skierowany przeciwko członkom zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o zapłatę solidarnie kwot tytułem odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. w związku z zawartą z wykonawcami (konsorcjum) – spółką z ograniczoną odpowiedzialnością (lider konsorcjum) oraz spółką akcyjną (partner konsorcjum) umowę o roboty budowlane (umowa). Wartość przedmiotu sporu określono na kwotę 716 647 zł.

W umowie strony uzgodniły, że wykonawcy ponoszą solidarną odpowiedzialność za zobowiązania wynikłe z realizacji prac. W razie niewykonania lub nienależytego jej wykonania w szczególności przewidziano odpowiedzialność w formie kar umownych, w tym za odstąpienie od umowy z winy wykonawcy. Ponadto dopuszczono realizację prac z udziałem podwykonawców.

Realizacja umowy została podzielona na 9 etapów, z czego wykonawcy oraz podwykonawcy zrealizowali, a strona powodowa odebrała i rozliczyła 7 etapów. Strona powodowa odstąpiła od umowy w związku z niewykonaniem przez wykonawców w terminie końcowych etapów inwestycji (etap 8 i 9). Powyższe było poprzedzone wielokrotnymi bezskutecznymi prośbami o wznowienie prac przez wykonawców oraz brakiem możliwości nawiązania z nimi jakiegokolwiek kontaktu.

W konsekwencji odstąpienia od umowy i braku realizacji etapu 8 i 9 inwestycji strona powodowa naliczyła wykonawcom karę umowną z tego tytułu. Po tym zdarzeniu podwykonawcy uczestniczący w realizacji umowy

wzewzali stronę powodową do zapłaty w trybie art. 647¹ k.c. należnego im wynagrodzenia. Jeden z podwykonawców uczestniczył w realizacji etapu 3, 4 oraz 7, a drugi – 7. Wskazane etapy prac zostały odebrane protokołami odbioru. Przy czym za ich realizację strona powodowa dokonała terminowych płatności na rzecz wykonawców oraz jednocześnie, na skutek wezwania, również podwykonawcom („podwójne płatności”).

Istotne jest, że w okresie obowiązywania przedmiotowej umowy, kilka miesięcy po jej zawarciu, jeden z pozwanych członków zarządu złożył do sądu wniosek o ogłoszenie upadłości spółki. Wskazywał, że zobowiązania spółki przewyższają jej majątek. Postępowanie to zostało jednak umorzone w związku z cofnięciem tego wniosku przez nowych członków zarządu, zaprzeczającym istnieniu podstaw do ogłoszenia upadłości spółki.

Kolejny wniosek o ogłoszenie upadłości lidera konsorcjum został złożony do sądu przez jednego z jego wierzycieli. Został on oddalony na podstawie art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł. Sąd ustalił, że spółka nie ma zarządu, a przewidywany koszt postępowania upadłościowego to ponad 2 000 000 zł przy szacowanym majątku 400 000 zł. Suma wierzytelności znacznie przewyższa wartość posiadanego przez spółkę majątku. Przy czym szereg wierzytelności korzysta z pierwszeństwa zaspokojenia i są one zabezpieczone hipotekami.

Jednocześnie przeciwko tej spółce z ograniczoną odpowiedzialnością prowadzone są liczne postępowania sądowe oraz postępowania egzekucyjne. W przypadku kilku wykazanych przez pozwanych postępowań egzekucyjnych egzekucja okazała się skuteczna i wierzyciele uzyskali zaspokojenie swoich wierzytelności. Należy jednak zauważyć, że tytuły egzekucyjne w przedmiotowych sprawach zostały wydane przez sądy pracy, a więc można domniemywać, że dotyczyły wierzytelności korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia. Równocześnie w Krajowym Rejestrze Zadłużonych na dzień wydania głosowanego wyroku figurowało 18 umorzonych postępowań egzekucyjnych, w tym w większości prowadzonych przez Urząd

⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2024, poz. 1061 ze zm.), dalej: k.c.

Skarbowy (a więc w stosunku do wierzytelności korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia) oraz przez komorników sądowych. Opiewały one na kwoty od około 2 000 zł do ponad 2 000 000 zł, w sumie na blisko 4 500 000 zł. Przy czym postępowania o najwyższej wartości zostały umorzone przez Urząd Skarbowy.

Należy także wskazać, że wobec partnera konsorcjum – spółki akcyjnej – sąd wydał postanowienie o ogłoszeniu upadłości. W postępowaniu upadłościowym strona powodowa zgłosiła analogiczne wierzytelności jak kwoty żądane w postępowaniu objętym glosowanym wyrokiem, za które zgodnie z postanowieniami umowy wykonawcy ponosili solidarną odpowiedzialność. Zostały one uznane przez syndyka, aczkolwiek zatwierdzone przez sędziego komisarza po wydaniu przez Sąd wyroku w przedmiotowej sprawie.

Ustalenia Sądu

Sąd Okręgowy w Legnicy wyrokiem z dnia 29 lutego 2024 r., VI GC 159/23, oddalił w całości powództwo o zapłatę wniesione przeciwko członkom zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Powyższe zostało poparte następującymi twierdzeniami. Sąd uznał, że strona powodowa nie wykazała żadnej z przesłanek warunkujących odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w trybie art. 299 k.s.h., a mianowicie istnienia zobowiązania spółki w czasie pełnienia funkcji przez konkretnego członka zarządu, a ściślej rzecz ujmując – w czasie istnienia podstawy tego zobowiązania, oraz bezskuteczności egzekucji tego zobowiązania od spółki. Wskazał, że w niniejszej sprawie sporne było wystąpienie obu wskazanych przesłanek, a ciężar ich dowodu spoczywał na stronie powodowej jako wywodzącej z nich skutki prawne. Przy czym strona powodowa nie wykazała żadnej z nich.

Po pierwsze, nie przedstawiła tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce stwierdzającego istnienie zobowiązania, którego dochodzi od

członków zarządu w tym procesie. Istnienie zobowiązania spółki jest warunkiem *sine qua non* pociągnięcia członka zarządu do odpowiedzialności i stanowi jej przesłankę. Równocześnie przyjmuje się, że zobowiązanie spółki będące podstawą odpowiedzialności członka zarządu musi być stwierdzone tytułem egzekucyjnym wydanym przeciwko spółce, np. prawomocnym wyrokiem sądu, aktem notarialnym, w którym dłużnik poddaje się egzekucji, wyciągiem z listy wierzytelności itp.⁶ Tymczasem w tej sprawie nie mamy do czynienia ze szczególnym przypadkiem niemożności uzyskania przeciwko spółce tytułu egzekucyjnego, gdyż spółka istnieje i jest wpisana w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS). Fakt, że nie ma ona organu uprawnionego do jej reprezentacji, nie stanowi przeszkody w uzyskaniu przeciwko niej tytułu egzekucyjnego w procesie sądowym, gdyż ustawodawca przewidział w takim przypadku możliwość prowadzenia procesu z udziałem kuratora procesowego, ustanowionego na podstawie art. 69 k.p.c. Z wpisów zamieszczanych w KRS strony pozwanej wynika, że wielu wierzycieli takie procesy prowadziło i prowadzi przeciwko spółce, którą reprezentują ustanowieni w tych sprawach kuratorzy procesowi. Z tych względów Sąd uznał, że strona powodowa nie wykazała istnienia zobowiązania spółki (które jest sporne), a tym samym brak podstaw do ponoszenia odpowiedzialności przez członków zarządu tej spółki.

Po drugie, strona powodowa nie wykazała bezskuteczności egzekucji tego zobowiązania wobec spółki. Przy czym wywodziła, że wystarczającym dowodem w tym zakresie jest postanowienie sądu upadłościowego, którym oddalono wniosek o ogłoszenie upadłości spółki z powodu braku środków na koszty prowadzenia postępowania upadłościowego. W oparciu o takie postanowienie można formułować domniemanie faktyczne, że egzekucja przeciwko spółce okazałaby się bezskuteczna.

⁶ Por. postanowienie SN z dnia 10 listopada 2022 r., I CSK 1854/22, LEX nr 3519672.

Niemniej domniemanie takie można obalić, co miało miejsce w tej sprawie. Pozwani wykazali bowiem, że spółka miała i ma majątek, z którego można było prowadzić egzekucję sądową, gdyż inni wierzyciele wyegzekwowali swoje wierzytelności wobec spółki, w tym także po powstaniu wierzytelności strony powodowej. Przy tym nie budzi wątpliwości, iż bierność wierzyciela w zakresie „uruchomienia” postępowania egzekucyjnego we właściwym czasie stanowi przyczynę wykluczającą wykazanie bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce będącej zasadniczą przesłanką odpowiedzialności członka zarządu spółki za jej długi na podstawie art. 299 § 1 k.s.h.⁷ Ponadto Sąd wskazał, że z uzasadnienia postanowienia o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości wynika jednoznacznie, że tymczasowy nadzorca sądowy, którego sprawozdanie było podstawą ustaleń sądu rozpoznającego wniosek, nie miał pełnego dostępu do dokumentów spółki, która w czasie prowadzenia postępowania w przedmiocie ogłoszenia jej upadłości nie miała organów. Pozyskane przez tymczasowego nadzorcę sądowego informacje dotyczące majątku spółki były niekompletne, jednak z całą pewnością na koncie bankowym i w kasie spółki nie było środków na rozpoczęcie postępowania. Wobec tego ziściły się przesłanki oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, bowiem nie można było rozpocząć procesu upadłościowego. O bezskuteczności egzekucji możemy mówić, jeśli wierzyciel skierował egzekucję do wszystkich znanych mu składników majątku dłużnika. Wymóg ten jest spełniony również wtedy, gdy wprawdzie egzekucja nie obejmowała całego majątku dłużnika, jednak oczywiste jest, że składniki majątku, do których egzekucji nie skierowano, z uwagi na swoje właściwości (np. nieściągalność, egzekucje innych wierzycieli) nie mogą stanowić źródła zaspokojenia. Tymczasem strona powodowa jako wierzyciel spół-

ki w ogóle nie podjęła próby ściągnięcia długu z jakiegokolwiek jej majątku i w konsekwencji o bezskuteczności egzekucji jej wierzytelności nie ma mowy.

Sąd stwierdził, że z uwagi na powyższe rozpatrywanie okoliczności egzoneracyjnych określonych w art. 299 § 2 k.s.h. może wchodzić w grę jedynie w przypadku wykazania przez stronę powodową pozytywnych przesłanek odpowiedzialności członków zarządu, określonych w § 1 tego artykułu, co – jak wyżej wykazano – nie miało miejsca w niniejszej sprawie. W konsekwencji w odniesieniu do zarzutów pozwanych odnoszących się do istnienia przesłanek egzoneracyjnych postępowanie dowodowe nie zostało przeprowadzone.

Dodatkowo, odnosząc się do pozostałych wspólnych zarzutów pozwanych, Sąd przede wszystkim wskazał, że zasadny był zarzut dotyczący czasu powstania zobowiązań (podstawy zobowiązania) strony powodowej dochodzonych pozwem, a mianowicie ich powstanie po okresie sprawowania przez pozwanych funkcji członków zarządu spółki. Sąd stwierdził, że strona powodowa błędnie utożsamia istnienie podstawy dochodzonego zobowiązania od momentu zawarcia przedmiotowej umowy. Zobowiązaniem spółki z tej umowy było wykonanie świadczenia niepieniężnego tam opisanego. Tymczasem podstawą zobowiązania dochodzonego w tym procesie jest zobowiązanie do zapłaty odszkodowania za jej nienależyte wykonanie oraz zobowiązanie regresowe z tytułu solidarnej odpowiedzialności generalnego wykonawcy i inwestora do wypłaty wynagrodzenia podwykonawcom na podstawie art. 647¹ k.c. Strona powodowa naliczyła spółce z ograniczoną odpowiedzialnością karę umowną za odstąpienie od umowy, kiedy to nie było już w spółce żadnego członka zarządu. Ostatni członek zarządu spółki złożył rezygnację z pełnienia tej funkcji przed powstaniem długu (zobowiązania) z tytułu odszkodowania za nienależyte wykonanie umowy, którego podstawą było oświadczenie o odstąpieniu od umowy. Pozostałe roszczenia, dotyczące zwrotu zapłaconego podwykonaw-

⁷ Por. wyroki SN: z dnia 24 czerwca 2004 r., III CK 107/03, OSNC 2005, nr 6, poz. 109; z dnia 19 grudnia 2007 r., V CSK 315/07, niepubl.; z dnia 12 października 2011 r., II CSK 95/11, OSNC 2012, nr 4, poz. 53.

com wynagrodzenia, należy zakwalifikować jako roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia lub roszczenia regresowe na podstawie art. 376 k.c. w zw. z art. 647¹ § 1 k.c. Powstały one jednak nie wcześniej niż dokonane na rzecz podwykonawców zapłaty, które miały miejsce już po dniu, kiedy w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością nie było żadnego członka zarządu.

Przesłanki odpowiedzialności członków zarządu w kontekście wydania przez Sąd postanowienia o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości wobec spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

W zakresie wskazanej przez Sąd przesłanki odpowiedzialności członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w trybie art. 299 k.s.h. w postaci istnienia zobowiązania spółki w czasie pełnienia funkcji przez konkretnego członka zarządu, a ściślej rzecz ujmując – w czasie istnienia podstawy tego zobowiązania, Sąd uznał, że generalnie nie jest możliwe pociągnięcie członka zarządu spółki do odpowiedzialności w razie braku tytułu egzekucyjnego wobec spółki. Dopuścił jedyny wyjątek w tym zakresie w postaci utraty bytu prawnego przez spółkę i wykreślenia jej z Krajowego Rejestru Sądowego, a więc kiedy uzyskanie takiego tytułu jest niemożliwe. Teza ta budzi poważne wątpliwości. Przede wszystkim omawianej przesłanki nie można analizować w oderwaniu od kolejnej, a mianowicie bezskuteczności egzekucji tego zobowiązania od spółki oraz wszelkich okoliczności danego przypadku. Dopiero wówczas w sposób pełny można ocenić dany stan faktyczny. Rzeczywiście praktyka orzecznicza wskazuje, że dla wykazania istnienia zobowiązania spółki konieczne jest uprzednie stwierdzenie go tytułem egzekucyjnym wydanym w stosunku do spółki na rzecz wierzyciela. W doktrynie zwraca się przy tym uwagę, że w istocie uprzednie stwierdzenie istnienia zobowiązania tytułem egzekucyjnym wydanym w stosunku do spółki na rzecz wierzyciela stanowi wyinterpretowaną

przez orzecznictwo pozaustawową przesłankę odpowiedzialności z art. 299 k.s.h.⁸ Jednak w szczególnie uzasadnionych przypadkach, co Sąd zauważył, dopuszczalne jest odstępstwo od reguły, według której wierzyciel może pozwać członka jej zarządu na podstawie art. 299 k.s.h. bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko samej spółce⁹. Natomiast z pewnością nie jest uzasadnione ograniczenie takich szczególnych przypadków wyłącznie do utraty bytu prawnego przez spółkę i wykreślenia jej z Krajowego Rejestru Sądowego. Konieczne jest tu odniesienie się do okoliczności danego przypadku. W przedmiotowej sprawie istnienie wierzytelności zostało w pełni udowodnione załączonymi do pism procesowych dokumentami oraz twierdzeniami podniesionymi na rozprawie. Jednocześnie zgłoszone na podstawie tożsamyh dokumentów wierzytelności przez stronę powodową zostały w całości uznane przez syndyka na liście wierzytelności, aczkolwiek zatwierdzonej przez sędziego komisarza po wydaniu wyroku przez Sąd w przedmiotowej sprawie w stosunku do spółki akcyjnej – partnera konsorcjum – w toczącym się wobec tej spółki postępowaniu upadłościowym. Przy czym były to zobowiązania, za które wykonawcy ponosili solidarną odpowiedzialność. Uzyskanie tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce z ograniczoną odpowiedzialnością było w tym przypadku bezcelowe i nieracjonalne, bowiem narażało stronę powodową wyłącznie na dodatkowe bezzasadne koszty, prowadząc do przedłużenia postępowania mającego na celu uzyskanie należnych środków pieniężnych w związku z nienależytym wykonaniem umowy przez niewypłacaną spółkę, co wiązało się

⁸ Zob. A. Kappes, *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o.*, Warszawa 2009, s. 84 i n.

⁹ Zob. w szczególności wyrok SN z dnia 13 grudnia 2006 r., II CSK 300/06, LEX nr 388845; postanowienie SN z dnia 5 lipca 2019 r., I CSK 85/19, LEX nr 2692280; K. Strzelczyk [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział I. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, t. 2, red. R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski, LEX/el. 2011, komentarz do art. 299, teza 12.

z wykazaniem kolejnej przesłanki warunkującej odpowiedzialność członków zarządu w trybie art. 299 k.s.h., a mianowicie bezskuteczności zobowiązań wobec spółki.

Bezskuteczność egzekucji na gruncie art. 299 k.s.h. utożsamia się z niebudzącą wątpliwości nieściągalnością wierzytelności od samej spółki, tj. stanem, z którego niezbiecie wynika, że spółka nie ma majątku, z którego wierzyciel mógłby uzyskać zaspokojenie swojej należności¹⁰. Omawiana przesłanka nie ogranicza się wyłącznie do wykazania negatywnego rezultatu zakończonego postępowania egzekucyjnego, ale polega także na wykazaniu, że stan majątkowy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie pozwala na zaspokojenie jej wierzyciela¹¹. Bezskuteczność egzekucji może być wykazana za pomocą różnych środków dowodowych i nie jest konieczne jej stwierdzenie w postępowaniu egzekucyjnym¹². Przyjmuje się, że poza postanowieniem o umorzeniu postępowania egzekucyjnego, dowodami wskazującymi na oczywistą bezskuteczność egzekucji wobec spółki może być m.in. postanowienie o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości w trybie art. 13 pr. upadł. z powodu tego, że majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania¹³.

Dokonując analizy z uwzględnieniem obu wskazanych przesłanek, w kontekście okoliczności danego przypadku należy stwierdzić, że w przedmiotowej sprawie zachodzi szczególnie uzasadniony przypadek, kiedy dopuszczalne jest odstępstwo od zasady, według której wierzyciel może wykazać istnienie zobowiązań spółki na podstawie innych dokumentów niż tytuł egzekucyjny przeciwko spółce z ograniczoną odpowiedzialnością i na tej podstawie może pozwać członka jej zarządu w trybie art. 299 k.s.h. W przedmiotowej sprawie spółka nie miała majątku, z którego strona powodowa mogłaby uzyskać zaspokojenie swojej należności. Bezskuteczność egzekucji wobec spółki została stwierdzona przede wszystkim postanowieniem sądu oddalającym wniosek spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o ogłoszenie upadłości w trybie art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł., w której pozwani pełnili funkcje członków zarządu w okresie obowiązywania umowy, z której wynikały roszczenia strony powodowej. W przedmiotowej sprawie nie można również pominąć okoliczności, że po raz pierwszy wniosek o ogłoszenie upadłości spółki z ograniczoną odpowiedzialnością został złożony kilka miesięcy po zawarciu umowy. Oznacza to, że niewykluczone jest, iż niewypłacalność spółki łącząca się z bezskutecznością egzekucji jej zobowiązań istniała już w chwili zawarcia wskazanej umowy. Dodatkowo potwierdzenie zaistnienia omawianej przesłanki stanowią liczne umorzone postępowania egzekucyjne wobec tej spółki w większości korzystające z pierwszeństwa zaspokojenia, które zostały ujawnione w Krajowym Rejestrze Zadłużonych. Przy czym okoliczność ta powinna zostać wzięta przez Sąd pod uwagę z urzędu (art. 228 k.p.c.). Powyższe zostało również wskazane w orzecznictwie poprzez uznanie, że niemożność zaspokojenia przez wierzyciela należności przesądzająca o bezskuteczności

¹⁰ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., I CSK 54/13, LEX nr 1444327.

¹¹ Wyrok SN z dnia 17 czerwca 2011 r., II CSK 571/10, LEX nr 847124.

¹² Wyrok SN z dnia 26 sierpnia 2009 r., I CSK 34/09, LEX nr 578836.

¹³ Tak SN m.in. w wyrokach: z dnia 7 lipca 2005 r., V CK 19/05, LEX nr 180919; z dnia 9 maja 2008 r., III CSK 364/07, LEX nr 490434; z dnia 19 czerwca 2009 r., V CSK 460/08, LEX nr 584780. Tak też m.in. A. Kidyba [w:] M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2024, komentarz do art. 299, teza 3; R. Pabis [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2B: *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz. Art. 227–300*, red. A. Opalski, Warszawa 2018, s. 1188–1189; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014 s. 569; K. Strzelczyk [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział I. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, t. 2, red. R. Potrzebszcz, T. Siemiątkowski, LEX/el. 2011, komentarz do art. 299, teza 14; J.A. Strzępka, E. Zielińska [w:] *Kodeks spółek handlo-*

wych. Komentarz, red. P. Piniór, J.A. Strzępka, Legalis/el. 2024, komentarz do art. 299, teza V.3; A. Szajkowski, M. Tarska [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2: *Komentarz do artykułów 151–300*, red. S. Sołtyński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Warszawa 2005, s. 966.

egzekucji wobec spółki może nastąpić zarówno wówczas, gdy spółka nie posiada w ogóle majątku, jak i wtedy, gdy wprowadzie określony majątek posiada, ale jest on obciążony ponad swą wartość wierzytelnościami innych osób korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia¹⁴.

Wskazanie kręgu członków zarządu ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

Sąd przede wszystkim za pierwszą przesłankę dla wyznaczenia kręgu członków zarządu ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przyjął chwilę powstania zobowiązań (podstawy zobowiązań) dochodzonych pozewem po okresie sprawowania przez pozwanych funkcji członków zarządu. Przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym podstawą zobowiązań dochodzonych w tym procesie jest zobowiązanie do zapłaty odszkodowania za nienależyte wykonanie umowy (obowiązek zapłaty przez wykonawcę kary umownej) oraz zobowiązanie regresowe z tytułu solidarnej odpowiedzialności generalnego wykonawcy i inwestora za „podwójne płatności” dokonane przez stronę powodową jednocześnie na rzecz wykonawcy i podwykonawców, które powstały odpowiednio z chwilą naliczenia kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy oraz dokonania płatności przez stronę powodową na rzecz podwykonawców, budzi istotne wątpliwości. Powyższe prowadzi do wniosku, że w przedmiotowej sprawie ma miejsce wyłączenie odpowiedzialności członków zarządu spółki w trybie art. 299 k.s.h. z uwagi na to, że w wyżej wskazanych okresach w spółce nie było już żadnego członka zarządu.

W orzecznictwie podkreśla się, że istnienie i zakres zobowiązań członków zarządu wobec wierzycieli zależy od istnienia i zakresu zobowiązań

wiązań spółki wobec wierzycieli¹⁵. Przy czym jednolite stanowisko Sądu Najwyższego sporządza się do przyjęcia, że na gruncie art. 299 k.s.h. odpowiedzialność ponoszą osoby będące członkami zarządu lub likwidatorami spółki w czasie istnienia zobowiązania, a ściślej – jego podstawy, przy czym są to także zobowiązania powstałe w okresie między spełnieniem się przesłanek do zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości a zgłoszeniem tego wniosku. Ogólny krąg osób ponoszących odpowiedzialność obejmuje członków zarządu pełniących funkcje w okresie, gdy powstało zobowiązanie (spółka zaciągnęła dług), jak również wszystkich członków tego organu piastujących swe funkcje w okresie wymagalności świadczenia, aż do czasu wytoczenia powództwa przez wierzyciela¹⁶, ewentualnie do upływu terminu przedawnienia roszczeń w tym zakresie (art. 118 i n. k.c.). Odpowiedzialność więc związana jest z pełnieniem funkcji we wskazanym okresie i nie ustaje pomimo wygaśnięcia mandatu danej osoby¹⁷. Podstawą zobowiązania w tym przypadku jest zawarta umowa i okres jej obowiązywania, a więc należałoby przyjąć, że odpowiedzialność na zasadach przewidzianych w art. 299 k.s.h. dotyczy członków zarządu, którzy we wskazanym przedziale czasowym pełnili funkcje aż do czasu złożenia rezygnacji ostatniego z nich. Wówczas bowiem prowadzili oni sprawy i reprezentowali spółkę, a więc mieli wpływ na istnienie odpowiedzialności związanej z realizacją umowy¹⁸. Przy czym

¹⁵ Uchwała SN (7) z dnia 7 listopada 2008 r., III CZP 72/08, OSNC 2009, nr 2, poz. 20.

¹⁶ K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] *Meritum. Prawo spółek*, t. 2, red. A. Kidyba, Warszawa 2023, s. 1298.

¹⁷ *Ibidem*, s. 1298–1299.

¹⁸ Zob. m.in. uchwałę SN z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 38 oraz wyroki SN: z dnia 17 czerwca 2011 r., II CSK 571/10, LEX nr 847124; z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 269/09, LEX nr 583723; z dnia 9 lutego 2011 r., V CSK 188/10, LEX nr 1102881; z dnia 25 listopada 2010 r., III CNP 3/10, LEX nr 970077; z dnia 12 lutego 2016 r., II CSK 229/15, LEX nr 2008739, a także postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2020 r., III CSK 271/19, LEX nr 2788512. Zob. też w odniesieniu do odpowiedzialności członków zarządu za obowiązek zapłaty

¹⁴ Tak SN w wyrokach z: dnia 26 stycznia 2012 r., I PK 78/11, OSNP 2013/1–2, poz. 4; z dnia 10 kwietnia 2008 r., IV CSK 15/08, LEX nr 584770; z dnia 21 października 2003 r., I CK 160/02, LEX nr 150617.

powinni to czynić z należytą starannością wynikającą z zawodowego charakteru swojej działalności (art. 209¹ k.s.h. w zw. z art. 355 § 2 k.c.). Obejmuje to w szczególności, poza generalną znajomością procesów organizacyjnych, finansowych, kierowania zasobami ludzkimi oraz znajomością obowiązującego prawa i następstw z niego wynikających w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej, również znajomość bieżącej sytuacji finansowej (stanu finansów) spółki, zwłaszcza gdy grozi jej niewypłacalność¹⁹.

Artykuł 209¹ k.s.h. co prawda kreuje zasadę podwyższonego miernika odpowiedzialności członka zarządu wobec spółki, ale nie stoi to w sprzeczności z generalnym stwierdzeniem, że członka zarządu podejmującego decyzje w związku z zawarciem, jak również późniejszą realizacją umowy obowiązuje podwyższony miernik staranności. Nawet w razie przyjęcia, że nie wszyscy członkowie zarządu, którzy pełnili funkcje w okresie od dnia zawarcia umowy do czasu wytoczenia powództwa przez stronę powodową, ponoszą odpowiedzialność w trybie art. 299 k.s.h., to niewątpliwie należy uznać, że ta odpowiedzialność dotyczy tych spośród członków zarządu, którzy pełnili funkcje od rozpoczęcia realizacji niewykonanego etapu 8 i 9 inwestycji, na skutek czego strona powodowa odstąpiła od umowy i następnie naliczyła karę umowną z tego tytułu. W tym miejscu trzeba podkreślić, co zostało także potwierdzone przez Sąd, że kara umowna stanowi formę odszkodowania z tytułu nienależytego wykonania umowy²⁰, co powoduje znaczące konsekwencje

prawne. W przedmiotowym przypadku żądanie kary umownej nie może być interpretowane w oderwaniu od obowiązku należytego wykonania umowy i odpowiedzialności z tym związanej. Jest ona bowiem następstwem nienależytego wykonania umowy przez wykonawców, na co wpływ mieli członkowie zarządu pełniący funkcje w okresie, w którym powinna być ona wykonywana. Twierdzenia Sądu prowadzą tu również do wniosku, że w razie odstąpienia od umowy nie jest możliwe dochodzenie przez wierzyciela naprawienia szkody na zasadach ogólnych (art. 471 i n. k.c.) przez członka zarządu w trybie art. 299 k.s.h., ponieważ wówczas ma ono charakter następstwa w stosunku do odstąpienia od umowy.

Analogicznego podejścia wymaga odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za „podwójne płatności” na rzecz wykonawców i podwykonawców. Odpowiedzialność taką powinni ponosić co najmniej ci członkowie zarządu, którzy pełnili funkcje od rozpoczęcia realizacji prac, w których uczestniczyli podwykonawcy, które zostały odebrane przez stronę powodową. W praktyce odbiór bowiem potwierdza prawidłowość wykonania robót, stanowi więc o wypełnieniu ostatniej z przesłanek („wieńczącej przesłanki”) przewidzianych w art. 647¹ k.c., przesądzających o powstaniu solidarnej odpowiedzialności inwestora i wykonawcy wobec podwykonawcy za zapłatę wynagrodzenia, tj. istnienie wymagalnej wierzytelności podwykonawcy wobec wykonawcy o zapłatę wynagrodzenia za wykonane roboty budowlane²¹.

Podsumowanie

W glosowanym wyroku Sąd przyjął szereg tez budzących istotne wątpliwości, wskazując przede wszystkim na „bezkarność” członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, związaną z sytuacją zawarcia umowy

czynszu wynikający z umowy najmu – wyrok SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 269/09, LexPolonica nr 2438715, w którym Sąd dodatkowo wyraźnie uznał za zasadne objęcie odpowiedzialnością z art. 299 k.s.h. członków zarządu, którzy sprawowali funkcje w chwili zawarcia umowy.

¹⁹ Zob. wyrok SN z dnia 24 marca 2015 r., II UK 167/14, Mon. Pr. Pr. 2015, nr 12, s. 660–667; wyrok SA w Rzeszowie z dnia 10 maja 2017 r., III AUa 852/16, LEX nr 2310585; wyrok SA w Szczecinie z dnia 26 kwietnia 2019 r., I AGa 4/19, LEX nr 2679800.

²⁰ Zob. także m.in. wyrok SN z dnia 7 lutego 2007 r., III CSK 288/06, LEX nr 274191.

²¹ Zob. P. Drapała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Zobowiązania. Część szczegółowa*, red. J. Gudowski, Warszawa 2017, s. 784 oraz 792–793.

przez spółkę, w stosunku do której można domniemywać, że w chwili jej zawarcia istniały przesłanki do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Natomiast dalsze jej funkcjonowanie doprowadziło do oddalenia przez sąd wniosku o ogłoszenie upadłości w trybie art. 13 ust. 1 i 2 pr. upadł.

Zasadniczą podstawę oddalenia powództwa w całości stanowiło w uznaniu Sądu niewykazanie przez stronę powodową przesłanek przesądających o odpowiedzialności członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w trybie art. 299 k.s.h., tj. istnienia zobowiązania tej spółki oraz bezskuteczności jego egzekucji. Należy podkreślić, że wskazane przesłanki powinny być interpretowane łącznie oraz, co nie zostało uczynione przez Sąd, z uwzględnieniem okoliczności danego przypadku. W przedmiotowej sprawie konieczność uzyskania przez stronę powodową tytułu egzekucyjnego jest niewątpliwie nieuzasadniona, wręcz nieracjonalna z uwagi na to, że uprzednie pozwanie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powodowałoby jedynie dodatkowe bezzasadne koszty dla tej strony, prowadząc do przedłużenia postępowania mającego na celu uzyskanie środków pieniężnych w związku z nienależytym wykonaniem umowy przez spółkę, w stosunku do której zachodzi bezskuteczność egzekucji. Przy czym strona powodowa w pełni udowodniła zarówno istnienie zobowiązań spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, jak i ich bezskuteczność egzekucji załączonymi do pism procesowych dokumentami oraz twierdzeniami podniesionymi podczas rozprawy. Jednocześnie Sąd nie wziął pod uwagę okoliczności, które powinny być brane pod uwagę z urzędu.

Głosowany wyrok odnosi się także do problematyki wskazania kręgu członków zarządu ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania spółki do zapłaty zastrzeżonej kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy oraz wynikające z solidarnej odpowiedzialności inwestora z wykonawcą do zapłaty wynagrodzenia należnego podwykonawcom za realizację

przez nich robót budowlanych na podstawie art. 647¹ k.c. Oczywiście jest, że odpowiedzialność ponoszą członkowie zarządu pełniący funkcje w okresie istnienia dochodzonych zobowiązań spółki. Wychodząc z założenia, że ogólny krąg osób ponoszących odpowiedzialność obejmuje członków zarządu pełniących funkcje w okresie, gdy powstało zobowiązanie (spółka zaciągnęła dług), jak również wszystkich członków tego organu piastujących swe funkcje w okresie wymagalności świadczenia, aż do czasu wytoczenia powództwa przez wierzyciela, ewentualnie do upływu terminów przedawnienia w tym zakresie (art. 118 i n. k.c.), należałoby uznać, że w przedmiotowej sprawie odpowiedzialność na zasadach przewidzianych w art. 299 k.s.h. dotyczy członków zarządu sprawujących swe funkcje w okresie od chwili zawarcia umowy aż do chwili złożenia rezygnacji przez ostatniego z nich. Nawet jeżeli nie zgodzić się z powyższym, biorąc pod uwagę liczne zmiany osób pełniących funkcje członków zarządu w wyżej wskazanym okresie, trzeba co najmniej przyjąć, że odpowiedzialność ponoszą członkowie zarządu, którzy pełnili funkcje od rozpoczęcia wykonania etapów inwestycji, których brak realizacji stanowił podstawę odstąpienia przez stronę powodową od umowy (co skutkowało naliczeniem kary umownej z tego tytułu). Analogicznie, w odniesieniu do odpowiedzialności na podstawie art. 647¹ k.c., odpowiedzialność taką powinni ponosić co najmniej ci członkowie zarządu, którzy pełnili funkcje od chwili rozpoczęcia realizacji etapów, w których uczestniczyli podwykonawcy.

W przedmiotowej sprawie w sposób budzący istotne wątpliwości Sąd wyłączył w ogóle odpowiedzialność członków zarządu. W konsekwencji przede wszystkim zaprzeczył wynikającej z art. 299 k.s.h. subsydiarnej (w razie bezskuteczności egzekucji wobec spółki) odpowiedzialności członków za zobowiązania spółki, uznając ją *de facto* za samodzielną podstawę dochodzenia należności – niezwiązaną w ogóle z odpowiedzialnością samej spółki.

Abstract

Liability of the members of the management board under Article 299 of the Commercial Companies Code in the event of rejection of the bankruptcy petition in relation to the company under Article 13(1) and (2) of the Bankruptcy Law – commentary on the Judgment of the District Court in Legnica of 29 February 2024, VI GC 159/23

Keywords: Commercial Companies Code; Bankruptcy Law; limited liability company; liability of members of the management board; rejection of bankruptcy petition

The commented judgment of the District Court in Legnica concerns the liability of members of the management board of a limited liability company under Article 299 of the Act of 15 September 2000 – the Commercial Companies Code, in the context of the court's rejection of the petition for the declaration of bankruptcy of the company, based on Article 13(1) and (2) of the Act of 28 February 2003 – the Bankruptcy Law. The author critically assesses the Court's findings regarding the failure of the plaintiff to prove the existence of the conditions necessary for the liability of the management board members, such as the existence of the company's debt during their term of office and the ineffectiveness of enforcement of this debt from the company. A similar evaluation applies to the identification of persons who bear responsibility under Article 299 of the Commercial Companies Code in the event of a penalty clause imposed by a creditor due to the termination of a contract between the creditor and the company, as well as in relation to the joint liability of the investor (the plaintiff) and the contractor (the limited liability company) for payment to subcontractors for works performed under Article 647¹ of the Act of 23 April 1964 – the Civil Code.

Bibliografia**Literatura**

- Drapała P. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Zobowiązania. Część szczegółowa*, red. J. Gudowski, Warszawa 2017.
- Kappes A., *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o.*, Warszawa 2009.
- Kidyba A. [w:] M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2024.
- Kopaczynska-Pieczniak K. [w:] *Meritum. Prawo spółek*, t. 2, red. A. Kidyba, Warszawa 2023.
- Pabis R. [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2B: *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*. Art. 227–300, red. A. Opalski, Warszawa 2018.
- Rodzinkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Strzelczyk K. [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział I. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, t. 2, red. R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski, LEX/el. 2011.
- Strzępka J.A., Zielińska E. [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. P. Pinior, J.A. Strzępka, Legalis/el. 2024.
- Szajkowski A., Tarska M. [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2: *Komentarz do artykułów 151–300*, red. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Warszawa 2005.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2024, poz. 1061 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2023, poz. 1550 ze zm.).

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2024, poz. 18 ze zm.).

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. 2024, poz. 794 ze zm.).

Orzecnictwo

Wyrok SN z dnia 21 października 2003 r., I CK 160/02, LEX nr 150617.

Wyroki SN z dnia 24 czerwca 2004 r., III CK 107/03, OSNC 2005, nr 6, poz. 109.

Wyrok SN z dnia 7 lipca 2005 r., V CK 19/05, LEX nr 180919.

Wyrok SN z dnia 13 grudnia 2006 r., II CSK 300/06, LEX nr 388845.

Wyrok SN z dnia 7 lutego 2007 r., III CSK 288/06, LEX nr 274191.

Wyrok SN z dnia 19 grudnia 2007 r., V CSK 315/07, niepubl.

Uchwała SN z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 38.

Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2008 r., IV CSK 15/08, LEX nr 584770.

Wyrok SN z dnia 9 maja 2008 r., III CSK 364/07, LEX nr 490434.

Uchwała SN (7) z dnia 7 listopada 2008 r., III CZP 72/08, OSNC 2009, nr 2, poz. 20.

Wyrok SN z dnia 19 czerwca 2009 r., V CSK 460/08, LEX nr 584780.

Wyrok SN z dnia 26 sierpnia 2009 r., I CSK 34/09, LEX nr 578836.

Wyrok SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 269/09, LEX nr 583723.

Wyrok SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 269/09, LexPolonica nr 2438715.

Wyrok SN z dnia 25 listopada 2010 r., III CNP 3/10, LEX nr 970077.

Wyrok SN z dnia 9 lutego 2011 r., V CSK 188/10, LEX nr 1102881.

Wyrok SN z dnia 17 czerwca 2011 r., II CSK 571/10, LEX nr 847124.

Wyrok SN z dnia 12 października 2011 r., II CSK 95/11, OSNC 2012, nr 4, poz. 53.

Wyrok SN z dnia 26 stycznia 2012 r., I PK 78/11, OSNP 2013/1–2, poz. 4.

Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 r., I CSK 54/13, LEX nr 1444327.

Wyrok SN z dnia 24 marca 2015 r., II UK 167/14, Mon. Pr. Pr. 2015, nr 12.

Wyrok SN z dnia 12 lutego 2016 r., II CSK 229/15, LEX nr 2008739.

Wyrok SA w Rzeszowie z dnia 10 maja 2017 r., III AUa 852/16, LEX nr 2310585.

Wyrok SA w Szczecinie z dnia 26 kwietnia 2019 r., I AGa 4/19, LEX nr 2679800.

Postanowienie SN z dnia 5 lipca 2019 r., I CSK 85/19, LEX nr 2692280.

Postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2020 r., III CSK 271/19, LEX nr 2788512.

Postanowienie SN z dnia 10 listopada 2022 r. I CSK 1854/22, LEX nr 3519672.

Wyrok SO w Legnicy z dnia 29 lutego 2024 r., VI GC 159/23, niepubl.